

Bősze Péter

Kérdezz – Felelek

Közreműködők: Berényi Mihály, Grétsy László, Hagymási Krisztina, Kemény Gábor, Laczkó Krisztina, Németh Éva, Pestessy József

1. IDEGENESEN ÍRT SZÓKAPCSOLATOK ÍRÁSMÓDJÁ A MAGYAR ORVOSI NYELVBEN Az idegesen írt szókapcsolatokban az elő- és az utótag is idegenes írásmódú. Ezek között vannak olyanok is, amelyeket a forrásnyelvben különírnak, ugyanakkor a magyar nyelvtani viszony szerint az egybeírás lenne szabályos (jelöletlen birtokos szerkezetek). Kérdés: miként írjuk az idegesen írt idegen szavakból álló szókapcsolatokat?

A problémáról a helyesírási szabályzat nem ír, de az Osiris-helyesírásban sem található semmiféle irányelv. Az akadémiai orvosi helyesírási szótár az idegesen írt szókapcsolatok egybeírását javasolja (*venathrombosis, pancreascysta* [hasnyálmirigy-tömlő]), s ez arra enged utalni, hogy az összetétel a magyar nyelv szabályai szerint keletkezett idegen nyelvi elemekből a magyarban s nem az idegen nyelvben.

Ugyancsak az akadémiai orvosi helyesírási szótár szerint: Az orvosi szakirodalomban elterjedt, s ma is szokásban van az idegesen és a magyarosan írt – különösen az idegen és a magyar – szavakból álló szóösszetételek kötőjellel való összekapcsolása (*thymus-működés*), jóllehet ilyen helyesírási szabályt az akadémiai helyesírás soha nem alkotott. Elsősorban, mert az idegen eredetű, de már meghonosultnak tekinthető szavakat nem lehet pontosan elkülöníteni a még nem meghonosultaktól, s így zavar keletkezhet. A *vitaminhiány*, a *molekulatömeg* például ugyanolyan nyelvtani szerkezet, mint a *thymusműködés*, a *pancreas-mirigy* stb.; semmi nem indokolja a különböző írásmódjukat.

Az Osiris-helyesírás szerint: ha az idegen szóban eleve kötőjel van, az utótagot különírjuk (*follow-up vizsgálat*), erre az akadémiai szabályozásban szótári példákat találunk (*e-mail szolgáltatás*).

Az orvosi helyesírási szabályzat előírja: az idegesen írt többszavas kifejezésekhez az utótagot különírva kapcsoljuk (*side to side egyesítés*).

A fentiek ismeretében miként írjuk a következő szókapcsolatokat, ha a magyar nyelvben fordulnak elő, és milyen szabályt fogalmazzunk meg velük kapcsolatban?

PÉLDÁK

1. idegesen írt szó + idegesen írt szó

- *tumor + necrosis* (elhalás)
- *uterus* (méh) + *prolapsus* (szó szerkezeti formája: *prolapsus uteri*)
- *carcinoma + manifestatio*
- *nerve + impalse*
- *togavirus + family* (a togavírusok családja)
- *duodenum* (nyombél) + *infectio*
- *risk + factor*
- *cancer + registry* stb.

2. idegesen írt szó + magyar szó

- *cellulitiskezelés*
- *pancreasdaganat*
- *pacemakerműködés*
- *pacemaker-visszaültetés*

3. magyarosan írt idegen szó + magyar szó

- *proteinképződés*
- *vírusnukleinsav-átíródás*

4. idegesen írt szó + magyarosan írt idegen szó

- *promoteraktivitás*
- *papillomavírus* (angolul: *papillomavirus*)

5. magyarosan írt idegen szó + magyarosan írt idegen szó

- *herpeszvírus*
- *leukémiavírus*

Megjegyzés: Az idegesen és magyarosan írt szavak egybeírása felemás, ámbar nyelvtanilag nem hibáztatható. Igényes nyelvhasználatban – ha lehet – kerüljük őket. Például a *daganat* elhalás kifejezés választékos megoldás a *tumor* nekrózis stb. helyett. Az orvosi irodalomban mindennek ellenére, az efféle felemás írásformák óhatatlanul, s nem is oly ritkán előfordulnak (*epitheliomagén, retinoblastomaféhérje*). Hasonlóan vegyes szó a magyar és a magyarosan írt idegen szó összetétele (*daganat* nekrózis; a *daganat* magyar szó, a *nekrózis* magyarosan írt idegen szó); ezeket lehetőleg kerüljük el, jóllehet nyelvtanilag ezek sem helytelenek.

Nehézséget az idegesen írt szó szerkezetek okoznak. Ezekben tehát az elő- és az utótag is idegenes írásmódú, s így a forrásnyelvben is előfordulnak valamilyen formában. Az efféle szókapcsolatokat a forrásnyelvben általában különírják, ugyanakkor a magyar nyelvtani viszony szerint az egybeírás lenne szabályos, például, mert jelöletlen birtokos szerkezetek.

PÉLDÁK

Eredeti nyelvben	Írható-e így?
tumor necrosis	tumornecrosis

Megjegyzés: A *necrosis* 'elhalás'-t jelent; a *tumor necrosis* a tumornak az elhalása, vagyis jelöletlen birtokos szerkezet a magyarban, tehát helyesírási szabályaink szerint egybeírható. Magyarul: *daganatelhalás*.

<i>carcinoma manifestatio</i>	<i>carcinomamanifestatio</i>
<i>carcinoma manifestation</i>	<i>carcinomamanifestation</i>
<i>nerve impalse</i>	<i>nerve-impalse</i>
<i>togavirus family</i>	<i>togavirusfamily</i>
<i>glycogen rich</i>	<i>glycogenrich</i>
<i>promoter region</i>	<i>promoterregion</i>
<i>virus promoter region</i>	<i>viruspromoter-region</i>
<i>ileum infectio</i>	<i>ileuminfectio</i>
<i>ileum infection</i>	<i>ileuminfection</i>
<i>vagina descensus</i>	<i>vaginadescensus</i>
<i>uterus hypertrophia</i>	<i>uterushypertrophia</i>
<i>protein uptake</i>	<i>proteinuptake</i>

HOZZÁSZÓLÁSOK

Berényi Mihály

A birtokos összetételnek megfelelően egybeírnám a *cellulitiskezelés*, *pancreasdaganat* összetételeket, azzal a megjegyzéssel, hogy használhatnánk helyettük a megfelelő magyar szót is: *narancsbőrkezelés*, *hasnyálmirigy-daganat*. A *pacemaker* helyett is van jó magyar kifejezés. Ez az eredetileg angol szó a magyar nyelvben összetettnek számít, két szó alkotja. A 6 : 3-as szabály alkalmazásakor azonban fogja ezt tudni minden magyar írásgyakorló? Szerencsére a *szívritmusszabályzó* hat szótagból áll, kötőjellel kapcsolhatjuk hozzá a *működést*. A *szívritmusszabályzó-visszaültetés* helyett a szerkezetes megoldást javaslom (*szívritmusszabályzó visszaültetése*). Hasonló szavak írásmódjával a Magyar Orvosi Nyelv (6/2. szám, 22) már foglalkozott. Elavultnak tartom azt a nézetet, hogy az idegenesen írt szavakat helytelen egybeírni magyar szóval, de kötőjellel összekapcsolhatók. Az 1977-es kiadású Magyar-Petrányi-féle belgyógyászatban még *tüdő-embolia-veszély* van az *embolia* rövid *o*-ja miatt; ma *tüdőembólia-veszélyt* írunk.

Helyesnek tartom a *proteinképződés* írásmódot. A *proteint* nem tekintem magyarosan írt szónak, hiszen angolul is így írják, és mi is használjuk, például a *proteinaemia* diagnózist.

Helyeslem az egybeírást a *proteinaktivitás*, *papillomavírus* esetében is, függetlenül a magánhangzók hosszúságától, de legszimpatikusabb írásmód a *papillómavírus*. Ne függjön az egybe- vagy különírás a magánhangzók rövid vagy hosszú voltától.

A *herpeszvírus*, *leukémiavírus* írásmód elfogadható. Érdekes, hogy a *fehérvérűség-vírus* ebben az írásmódban talán nem is létezik, noha a *fehérvérűség vírusáról* szoktunk beszélni.

Írható egybe a *tumornecrosis*, bár a *daganatelhalás* kitűnő volna helyette. Jó a *tumornekrózis-faktor* is, csak az a kár, hogy nem *daganatelhalás-faktor* formában magyarosodott.

Helyes a latin *prolapsus uteri* és a magyar *méhelőésés*. Szükségtelen és kerülendő az *uterusprolapsus* vagy *uteruszprolapszus*.

Az angol szavak külön-, egybe- vagy kötőjeles írása nem ránk tartozik, használjunk inkább magyar kifejezéseket, például: *fehérjefelvétel*. A *risk faktor* a nem szerencsés *rizikófaktor* formában honosodott meg.

Grétsy László

Az orvosi szakirodalomban elterjedt, s ma is szokásban van az idegenesen és a magyarosan írt – különösen az idegen és a magyar – szavakból álló összetételek kötőjellel való összekapcsolása. Noha a helyesírási szabályzat érdemben tudtommal nem foglalkozik e kérdéssel, bátran kijelenthetem, hogy ez hibás szokás. A *thymus-működés* vagy a *pancreas-mirigy* kötőjelei fölöslegesek, hiszen semmi többletet nem adnak. Tehát kifogástalanok ezek: *cellulitiskezelés*, *papillomavírus*, *pacemaker-visszaültetés* (ez utóbbi a 6 : 3-as szabály alapján).

De hogyan írjuk le az idegen szószerveket? Ha a szószerveket mindkét vagy akár még több tagja idegen, akkor a szókapcsolat úgy jó, ahogy van, azaz nem alkalmazandók rá a magyar helyesírási szabályai. Példák: *carcinoma manifestatio*, *togavirus family*, *risk factor*, *cancer precursor* stb. Semmiképpen sem ajánlom a kifejezés tagjainak valamilyen módon való összetartozását jelezni, sem kötőjellel, sem egybeírással. Hadd utaljak olyan, szintén szerkezetértékű formákra, mint *ad hoc* (bizottság), *ab ovo*, *ex libris* stb. Ha az idegen kifejezések közül valamelyik már megmagyarosodik, szinte magyar szóként érezzük, akkor majd jöhet az egybeírás, a kiejtés szerinti írás: *persze*, *pertu* stb. Most még így írjuk: *ex libris*, de nincs kizárva, hogy idővel valaki az *ekslibriszeivel* büszkélkedik nekünk, s akkor már magyar köznévként tekinti a szót. Akkor már írhatja is úgy. De a kötőjelezés akkor is inkább zavaró lenne, mint hasznos.

Tehát a lényeg szerintem az, hogy amíg egy kifejezés idegennek számít, addig írjuk teljes egészében idegennek, s a magyar helyesírási szabályzat elemeit ne próbáljuk ráerőltetni. Amikor ellenben elterjed, közismertté válik, akkor attól kezdve írjuk teljes egészében a magyar helyesírási szabályai szerint.

Hagymási Krisztina

Magyarosan írt idegen szó + magyar szó esetén (pl. *cisztaképződés*) egyértelműen az egybeírást javaslom. Idegenesen írt szó + magyaros idegen szó vagy magyar szó esetén (pl. *cystaképződés*, *cystadegeneráció*) a következő javaslataim vannak: ha lehet kerüljük őket, főleg akkor, ha magyar szóval feloldható a vegyes összetételek létrejötté; ha használjuk őket, akkor egybeírásukat javaslom. A magyarosan írt idegen szó +

magyarosan írt idegen szó (pl. *cisztadegeneráció*) egyértelműen egybeírandók. Az idegenesen írt szó + idegenesen írt szó (pl. *tumornecrosis, uterusprolapsus, carcinomamanifestatio, ileuminfectio, uterushypertrophia*) egybeírandó, bár a magyar megfelelők előnyben részesítését javaslom. A magyar nyelvben nem meghonosodott idegen szavak (pl. *uterine prolaps, carcinoma manifestation, nerve impulse, risk factor*) használatát nem javaslom, a magyar megfelelőjük alkalmazását támogatom, továbbá a magyar nyelvben történő helyesírásukról szabály fogalmazását is feleslegesnek tartom, hiszen ennek a szabálynak a megalkotása csak a magyar nyelvben történő elterjedésüket segítené a magyar szavak rovására.

Kemény Gábor

A nyolc kifejezést magyar szövegkörnyezetben a következőképpen írnám:

1. *tumornecrosis*
2. *uterusprolapsus*
3. *carcinomamanifestatio*
4. ?
5. *togavírus-family*
6. *duodenuminfectio*
7. *riskfactor*
8. *cancerregistry*

A 4. számú *nerve + impulse* kifejezésben az első szóvégi néma betű miatt el tudnám fogadni a kötőjeles írást is (*nerve-impulse*).

Ez az egész ügy szerintem nem pusztán helyesírási kérdés, hanem nyelvhelyességi is. Ezért ideírom a magyar orvosi szövegben ezek helyett ajánlható változatokat is:

1. *tumornekrózis* vagy *tumorelhalás*
2. *uterusprolapszus* vagy *méhsüllyedés*
3. *karcinómamanifestáció*
4. ?
5. *togavíruscsalád*
6. *duodenuminfekció* (*duodenuminfekció*) vagy *nyombélfertőzés*
7. *rizikófaktor* vagy *kockázati faktor* vagy *tényező*
8. *cancerregisztráció* v. *rákregisztráció* vagy *-nyilvántartás*

Laczkó Krisztina

Ezzel a kérdéskörrel az akadémiai helyesírási szabályozás nem foglalkozik, nyilvánvalóan azért, mert az efféle idegen vagy részben idegen szerkezeteknek viszonylag csekély a köznyelvi előfordulása, így erre külön szabályt nem volt érdemes felvenni a szabályzatba. Más a helyzet a szaknyelvekben, különösen az orvosi nyelvben, ahol egyrészt szinte hagyományosan latin (és/vagy görög elemekből álló, ám akkor is latinos átírással rendelkező), valamint újabban főként angol szószerkezetekkel bőséggel lehet találkozni, így leírás módjuk problémaként jelentkeznek. Úgy vélem azonban, hogy igazán csak a latinos írásmódú szerkezetek rögzítése vitatható. A viszonylag újonnan átvett idegen

írásmódú angol szerkezetek, amelyek az átadó nyelvben váltak szószerkezetté/összetétellé (s tudvalevő, hogy az angol nyelv szótárakban rögzíti az efféle szerkezeteket, akár eltérő írásmóddal is, vö. *girlfriend, girl-friend*), mindenképpen az eredeti helyesírást, azaz túlnyomó többségben a különírást kell, hogy kövessék (*risk factor, nerve impulse* stb.), nem alkalmazhatók rájuk a magyar összetétellé válás szabályai (ha csak nem arról van szó, hogy a szerkezet maga nem létezik az angolban, a két angol szó a magyarban vált összetétellé, ilyenkor azonban még nem igazán talákoztam). Igaz lehetne ugyanez a latinra is, ám a különbség mégis jelentős. Az *ileum* és az *infectio* főnevekből a latinban soha nem lenne *ileuminfectio* forma, a latin nyelvben ez *infectio ilei* lenne, vagyis ez azt jelenti, hogy a két latinos írásmódú főnév a magyarban válik összetétellé, a magyar szintaktikai szabályoknak megfelelően, s ezt a magyarban végbemenő műveletet az egybeírás kétségkívül jelzi.

A *pancreasdaganat, thymusműködés* vagy *cellulitiskezelés* formák írása nem kétséges: az összetétellé válás a magyarban következett be, s ennek a minőségi változásnak az egyértelmű jelölése az egybeírás.

Németh Éva

Véleményem szerint az angol kétagú szerkezeteket mindenképpen külön kell írni. A latin (illetve görög eredetű) formák esetében azonban más a helyzet. A *carcinomamanifestatio* egybeírandó, de még inkább *carcinomamanifestáció* formájában. Az *ileuminfectio* ugyancsak egybeírva megfelelő, *ileuminfekció* írásmóddal. A *vaginadescensus* és az *uterushypertrophia* szintén egybeírandó. Magyarazatként a kérdésekre az alábbiak foglalhatók össze:

1. Amikor latin–latin (illetve görög eredetű) kifejezésről van szó: a) ha az eredeti latinos ragozást és szórendet használjuk, természetesen különírandók a szavak, például *descensus vaginae*; b) magyaros szórendet használva azonban és elhagyva a ragozást, a magyar helyesírási szabályt használjuk, például *vaginadescensus*.
2. Ha latin (illetve görög) szó plusz magyarosodott latin (görög) szó alkotja az összetételt (pl. *ileuminfekció*), a magyar írásmód szerint egybeírjuk a szavakat. Hasonlóképpen egybeírjuk, ha a második szó magyar (például *carotisszűkület*).
3. Angol–angol kifejezések esetében nincs ok az angolos írásmód megváltoztatására, vagyis az egybeírást semmi sem indokolja.
4. Angol–magyar kifejezések esetén szóba jön az egybeírás, ha a magyar szabály indokolja, például *bypassműtét*.
5. Latin (görög) és angol összetételek esetére szintén nincs szabály; például *leukocytarolling*; kétszavas összetétel esetén a magyar nyelvérzék hajlik az egybeírásra.

Pestessy József

A *pacemaker* írása valóban független a mi nyelvtani szabályainktól, de örök fájdalom, hogy nem terjedt el tökéletes helyettesítője: a *szívütem-szabályozó*. Az idegen szó és a magyar szó kapcsolatára példa a *pacemaker-visszaültetés*. Ez így helyes, ámbar szebb lenne itt is a *szívütem-szabályozó vissza-helyezéséről* szólni.

A *pancreasdaganat* illetén írása nem szerencsés – pontosabb, szebb magyarul írni és mondani: *hasnyálmirigy-daganat*. Ha már ragaszkodunk a *pancreashoz*, akkor tartanunk kell azt a szabályt, miszerint az idegen szót a magyarhoz kötőjellel fűzzük.

A magyarosan írt idegen szó és a magyar szó összekapcsolására példa a *proteinképződés*. A *protein* már „megmagyarosodott kifejezés”, így bátran köthető össze kötőjel nélkül is *proteinképződés* alakban.

A *vírus* kérdéséhez: a szó valóban latin: *vīrus*, -i, m. = növényi nyák, állati ondtó, természeti nedv; méreg s egyben a legkisebb kórokozó. Jogos hosszú *i*-vel jelölni, mert a latinban az *i* feletti vízszintes jel azt mutatja, hogy ez a hang, az *i* hangsúlyos. No de a *vírus* mint kölcsönszó megmagyarosodott, így a görög *papillomától* (szemölcs) válassza el egy kötőjellel: *papilloma-vírus*. Más alakban azonban így is írhatjuk: a *herpesz vírusa* (a harapódzó bőrfekély kórokozója).

A *tumornekrózis* szörnyszülött szó. Saját tudórákom oly fokú propagatíóban van, hogy azt csak magyarul tudom meghatározni és leírni: *daganatelhalás*.

Nem lehet egyenlőségjelet tenni a *vitaminhiány*, a *molekula-egyensúly* (mind megmagyarosodott kölcsönszó) és a *thymus-működés*, a *pancreasmirigy közé*, mivel mind a *thymus*, mind a *pancreas* idegen – hiába állítja ezt az egybeírást helyénvalónak az Akadémia helyesírási szótára. Helyénvaló: a *csecsemő-mirigy működése*, *thymus-functio*, *hasnyálmirigy*.

A további számos példára a személyes javaslataim:

1. *tumor necrosis*, *tumornecrosis* helyett: *daganatelhalás*, *necrosis tumoris*;
2. *uterus prolapsus*, *uterine prolaps* helyett: *méhelöesés*, *prolapsus uteri*;
3. *carcinoma manifestatio*, *carcinoma manifestation*, *carcinomamamifestatio*, *carcinomamamifestation* helyett: a *daganat megjelenése*, a nyilvánvaló rákos *daganat*;
4. *ileum infectio*, *ileum infection*, *ileuminfectio*, *ileuminfection* helyett: *bélfertőzés*, *infectio ilei*;
5. *vagina descensus*, *vaginadescensus* helyett: *méhtúltengés*, a *méhizomzat burjánzása* (*megnövekedése*, *megvastagodása*), *hypertrophia uteri*.

Hogy ezekben sok a „classicus” ragozás? Igen. De mind a belföldnek, mind a külföldnek illenék ismernie a pontos görög–latin névragozást. Meg lehet persze kerülni az egész összetételei kérdést szerkezetes megoldásokkal, és ezt kell támogatni. Ehhez azonban kell némi anya- és idegen nyelvi nyelvtani ismeret. Mindenképpen elutasítom a *nerve impulse*,

glycogen rich, *protein uptake*, *cancer registry* stb. kifejezések begyűrűzését a magyar orvosi nyelvbe.

ÖSSZEGEZÉS

Bősze Péter

Szabályjavaslat: A magyar helyesírás szabályai szerint szóösszetételnek számító, idegen szót, szavakat tartalmazó szókapcsolatokat egybeírjuk, kivéve, ha a szókapcsolat a forrásnyelvben ugyanolyan formában, de különírva fordul elő.

A szabályból az következik, hogy ha a szóösszetételei kapcsolatban magyar vagy magyarosan írt idegen szó van, értelem-szerűen mindig egybeírjuk. Ha mindkét vagy akár több tag is idegenesen írt szó, két lehetőség van.

Ha a forrásnyelvben a szókapcsolatot ugyanúgy írják, de külön, a különírás helyes. Ha a szókapcsolat az eredeti nyelvben másként található, egybeírjuk. Az angol szókapcsolatoknál ez egyértelmű (*cancer registry*, *nerve impulse*, *risk factor*), az effélék nem írhatók egybe. Az orvosi latin–görög idegenesen írt szókapcsolataiban azonban már egybeírhatók (*tumornecrosis*, *uterusprolapsus*), mert ilyen formában a forrásnyelvben nem fordulnak elő. Helyettük kizárólag a szerkezetes formákat alkalmazzák (*necrosis tumoris*, *prolapsus uteri*), amelyeket a magyar szövegkörnyezetben is különírunk.

2. SZÓÖSSZETÉTELI TAG VAGY ELŐTAG? Az orvosi nyelvben gyakori az olyan idegen szavas összetétel, amelyben az előtag *o*-val végződik: *retinoblastoma*, *seropurulens*, *neurovegetativ*, *gastrointestinalis*, *thrombocyta*, *leucocyta*, *onkopatológia* stb. Vajon az effélék önálló szóösszetételei tagok? A *thrombocyta* egy szó vagy két szóból álló szóösszetétel? Más példa: *myofibroblast-burjánzás* vagy *myofibroblastburjánzás*.

A helyesírási szabályzat szerint az összetett szavaknak csak a magyarban önállóan is használatos elemeit tekintjük külön összetételei tagoknak. A *sero-*, *thrombo-* stb. önállóan nem használatosak. Mégis, a szakember érzi, hogy ezek (*seropurulens* – savós-gennyes stb.) összetételek. A nevük is: előtag, s ez külön szóösszetételei elemet sejtet.

Berényi Mihály

Az önállóan nem létező előtag (*anti-*, *nepbro-*, *neo-*, *geo-*, *baro-* stb.) nem számít szóösszetételei elemnek. Az *antibiotikum*, a *trombocita* és a *geológus* is egy szó. Ezek az előtagok számomra „jelzőszerűek”, és nem főnevek. Szörnnyű volna, ha a *leukocitaszerű sejt* jelzőjét három önálló szóból összerakottnak tekintenénk. Hol lenne a tagolást jelentő kötőjel helye például az *ureterocutaneostomia* esetén? Meglehetősen hosszú szó: a rádió bemondói nagyokat bakiznának, ha megkísérelnék a felolvasását, én mégis egybeírnám.

Grétsy László

A szabályzat szerint a *seropurulens* típusú összetételek egy szónak számítanak, de az orvosi szaknyelvnek lehetnek olyan

sajátos szabályai, amelyek eltérnek az általános szabályoktól. Kérdés, hogy érdemes-e ilyen szabályokat alkotni. Ezt csak a „dologismerő” tudja eldönteni.

Kemény Gábor

A szabályzat, vitatható módon, elvárja tőlünk, hogy tekintünk el idegennyelv-tudásunktól, ha elválasztjuk az ilyen szavakat, illetve ha összetételei tagjaikat számláljuk. Ezen a szigorúságon már némi rést ütött az *atmoszféra*, *geográfia* stb. kétféle elválasztásának megengedése (érthetetlen viszont, hogy a *bibliográfia* miért nem részesült ebben a kedvezményben). Ha az idegen előtagot önálló összetételei tagnak tekintjük, ez hosszabb szavak esetében lehetővé teszi a kötőjel beiktatását, amely áttekinthetőbbé teszi az írásképet.

A *myofibroblast-burjánzás* vagy *myofibroblastburjánzás* problémáját egy kissé eltérő típusúnak érzem. Mint (a magyarban) kéttagú összetételt egybeírnám.

Laczkó Krisztina

Ez a kérdéskör sem, illetőleg csak részben jelenik meg az akadémiai szabályozásban, jóllehet mindenképpen szükség lenne valamiféle állásfoglalásra, hiszen ez a probléma nem is kizárólagosan szaknyelvi kérdés. Az, hogy az *angio-*, *geo-*, *orto-* stb. önállóan előtagok összetételei tagoknak számítanak, avagy sem, a helyesírást két területen érinti. Egyrészt a szótagszámlálási szabály, másrészt az elválasztás vonatkozásában. Az első kérdésben a szabályzat semmiféle eligazítást nem ad, a másodikban már részben. Ugyanis kétféle elválasztást enged meg akkor, ha egy önállóan nem használatos előtag és egy önálló szó kapcsolatáról van szó, például: *tranz-akció* vagy *tran-zakció*. Sajnos a 237. szabálypont megfogalmazása nem kevés bizonytalanságot mutat: összetételei elválasztást ajánl, ha az előtag csak néhány esetben külön szó értékű, ide sorolja például a *melodramát*, jóllehet a *melo-*soha nem külön szó értékű. Majd úgy folytatja, hogy ha az átlagos nyelvérzék számára egy ilyen alakulat összetett volta már kevésbé nyilvánvaló, akkor kétféle elválasztás lehetséges, a szótagolás szerinti (nem tekintjük összetételnek) vagy az összetételei határon történő megszakítás. Az átlagos magyar nyelvérzék önmagában bizonytalan, hiszen nem mérhető. Valójában az a helyzet, hogy ezeknek a szavaknak az elválasztásáról kizárólag a szótár ad eligazítást. Mindenesetre azonban a 237. szabály jelezi számunkra azt, hogy a jelenség kérdéses, és megnyugtatóan nincs megoldva.

Az elválasztás és a szótagszámlálási szabály vonatkozásában a következőkre kellene tekintettel lenni. Léteznek olyan alakulatok, amelyekben önállóan idegen előtag szerepel, méghozzá olyan, amelynek van a magyar nyelvben elemkörnyezete, s ezek között vannak olyanok, amelyek a magyarban önállóan is használatos szavakkal kapcsolódnak össze, ezeket összetételei tagnak kell tekinteni. Például: *immunrendszer*, *immunfehérje*, *immunválasz*, *immunanyag*, *immunfolyamat*, *immunkémia* stb. Vitathatatlan, hogy az *immun-* előtag hogyan viselkedik, az *immunanyag* elválasztása csakis *immun-anyag* lehet, az *im-*

munanyag-vizsgálat pedig a 6 : 3-as szabály értelmében kötőjellel íródik, mert három tag, és hosszabb hat szótagnál. Igen ám, de létezik olyan előtag is, amely nemcsak önálló magyar szóval kapcsolódik össze, hanem önállóan, de még elemkörnyezettel rendelkező utótaggal is, például ilyen az *orto-* vagy a *geo-*. Mind az *orto-*, mind a *geo-* előtag összetételt alkot önálló használatú magyar szóval: *ortovegyület*, *geofizika*, de önállóan használatú utótaggal is: *ortopédia* (vö. *enciklopédia*, *logopédia*, *hipnopédia*), *geográfia* (vö. *etnográfia*, *koreográfia*, *biográfia*). Ha az elemkörnyezetet figyelembe vesszük, akkor ezeket összetett szavaknak kell minősítenünk, és vonatkoztatni rájuk az összetételekre jellemző szabályt, vagy pedig kettős írásmódú alakokat megengedni, ahogy az elválasztásnál, még ha korántsem következetesen, de megvalósul. Akkor azonban ha az önállóan előtag elemkörnyezettel nem rendelkező utótaggal kapcsolódik, akkor célszerűbb lenne már nem összetételként kezelni, ilyen például az *antibiotikum*.

Németh Éva

Az *o* végű előtagok egybeírása nekem használható szabálynak tűnik, logikát is lehet találni benne, és alkalmazása számomra nem vetett fel ellentmondást. Sőt, leszűrtem egy olyan logikusnak mondható szabályt is, amelynek az alkalmazásában viszont a zöld szótár nem következetes, pedig lehetne. Ez a következő:

1. Valódi szóösszetétel: *thrombocytáaggregáció*. Itt a szótár, szerintem helyesen, nem problémázik azon, hogy az *aggregációt* latinosan írják, hiszen ez a szó a köznyelvbe is átment. A *thrombo-* előtagot sem tekinti önálló szónak, hiszen akkor kötőjelezni kellene a *cyta-* után, a szótagszabály alapján.

2. Előtagos összetétel: *thromboprophylaxis*. Világos, hogy itt nem lehet magyarosan írni a *profilaxist*, mert egyetlen szóban nem lehet kétféle (őszvér) írásmód.

Ez eddig logikus. Viszont míg a szótár az *angiográfia* szóra magyaros írásmódot ajánl, mégis a *carotisangiographia* szót jelenteti meg. Holott logikusan nyugodtan írhatna *carotisangiográfiát* (ha már a *karotiszt* nem látja szívesen – én sem). S még emellett a *szkópiákkal* másként bánt: nem is engedi a *gastroszcopiát*, csak a *gasztroszkópiát* (pedig a *-szkópia* és a *-gráfia* egyaránt vizsgálóeljárás).

ÖSSZEGEZÉS

Bősze Péter

Szabályjavaslat: Idegen szavak *o*-val végződő, önállóan eleme nem tekinthető külön szóösszetételei tagnak, függetlenül attól, hogy önállóan vagy önálló utótaggal kapcsolódnak (*ortopédia* [a *-pédia* önállóan nem használatos]; *thrombocytá* [a *cyta* önálló szó]).

Ezeket a szavakat a magyar szövegekörnyezetben tehát nem tekintjük szóösszetételeknek (*thrombocytá*, *ortopédia*, *throm-*

boophylaxis stb.; mindegyiket egyszerű szóként írjuk). Eből következik, hogy a szó két elemét – ellentétben az összetett szavakkal – nem írhatjuk kétféle (magyaros és idegenes) írásmóddal, hiszen egyetlen szóban a kétféle írásforma nem keveredhet (*thrombocyta* és nem *thrombocita*; *thromboprophyllaxis* és nem *thromboprofilaxis*).

Az elválasztás szempontjából az *o*-val végződő szóelemeket azonban ésszerűbb szóösszetéti tagként kezelni, ám ennek csupán elméleti jelentősége van: a gyakorlatban az ilyen szavakat szótagolás szerint is, alkalmasint a két elem határán, s nem valamelyikből lecsípve választjuk el (*or-to-pé-dia*; vö. *tranz-akció*, illetve *tran-zak-ció*).

3. AZ AE VÉGZŐDÉSŰ SZAVAK TOLDALÉKOLÁSA Az akadémiai helyesírás szerint, ha az idegen írásmódú szó vagy szerkezet utolsó kiejtett hangját a magyarban szokatlan vagy bonyolult betűegyütes jelöli, akkor a toldalékot mindig kötőjellel kell kapcsolni. Kérdés, hogy a latin *ae* vajon minek számít, például: *ruptura vaginae-t* (a *vaginae* szó utolsó hangját a magyarban szokatlan betűegyütes, az *ae* jelöli?).

Berényi Mihály

Az *ae* szokatlansága abból is látszik, hogy az *aero-*, *aerobik* előtagban vagy szóban a köznyelv megtagadja a görögös kiejtést, és [é]-t mond. Más a görög és a latin *ae*. Nekem, laikusnak a *vaginae-t* kötőjele azt sugallja, hogy nem [a] meg [e] ejtendő, hanem valami más.

Grétsy László

A *ruptura vaginae-t* írásmódot ajánlom. A 217. a) pont szellemének ez felel meg. Lehet, hogy az új szabályzat valamit átvesz majd az Osiris által kibocsátott kötet 275–6. oldalán olvasható javaslatokból, de ezt még nem tudom, nem tudhatom.

Laczkó Krisztina

A szabályzat 217. a) pontja elvileg rendezi azt a kérdéskört, hogy a magyarban szokatlan betűegyütesre végződő idegen szavakhoz és nevekhez a toldalékokat kötőjellel kell kapcsolni. A probléma azonban egyáltalán nincs megoldva. Ugyanis a szabályzat nem sorolja fel, hogy melyek ezek a szokatlan betűkapcsolatok, csak néhány, túlnyomórészt francia nyelvű példát hoz. Csak a szótárhoz tudunk fordulni eligazításért, de messze nem találunk meg benne mindent. Az akadémiai szótár szerint a *Waterlooban*, *Hawaiiin*, *Frischnek*, *Sydneyben*, *Anjouk* alakok helyesek például, azaz a magyarban nem használatos két azonos magánhangzós végződés, az *sch* vagy az *ey* [i], sőt az *ou* végződés nem számít szokatlannak. Nos ha ezek nem, akkor a latinból eredő *ae* miért számítana annak? Ezen logika alapján javasolta az Osiris-helyesírás a kötőjel nélküli toldalékkapcsolást. Ez azonban csak javaslat, és bizottsági állásfoglalást igényel.

Németh Éva

Én a magam feje után kötőjellel írnám, de az Osiris kiadásában megjelent könyv 275. oldalán az áll, hogy az *ae* olyan ide-

gen betű, amelyhez a toldalék közvetlenül kapcsolódik. Ezek szerint *vena portaet* és hasonlóok.

ÖSSZEGZÉS

Bősze Péter

Szabályjavaslat nem állítható fel, mert érvek szólnak mindkét nézőpont mellett. A kérdést csak az MTA állásfoglalásával dönthetjük el.

4. SZÓÖSSZETÉTELI ELEM-E A KÉPZŐSZERŰ UTÓTAG?

A képzőszerű utótagok az összetett szavakban külön szóösszetéti elemnek is számíthatnak, vagyis emelik a szavak számát, nem csak a szótagokét? Például a *gerinccsigolyaszerű* két- vagy háromszavas összetétel? Ha az utóbbi, akkor *gerinccsigolya-szerű* lenne az írása.

Berényi Mihály

A utótag, ha nem önálló szótári szó (*-ban*, *-szerű*), szerintem nem számít szóösszetéti elemnek. A sebből szívároghat *savószerű* vagy *savó jellegű* nedv.

Grétsy László

Arról nem szól a szabályzat, hogy a képzőszerű utótag szóösszetéti elemnek számít-e vagy sem, de a logika és a józan ész szerint annak számít, s a még leginkább idevonatkoztatható 138. pont is inkább ezt sugallja. Tehát így: *gerinccsigolya-szerű*.

Kemény Gábor

A *-szerű* ún. képzőszerű utótag, önálló szóként nem fordul elő (de vö. *-féleség*, *-izmus*). Némi analógiával szolgálhatnak a két vagy több szótagos igekötők, amelyek összetéti tagnak számítanak. Igaz, hogy ezek minden esetben előfordulhatnak önálló szóként is. A kérdéstről több helyen ír Laczkó és Mártonfi könyve. Magánvéleményem: orvosi szakszövegben nem tartanám helyesírási hibának a *gerinccsatorna-szerű* stb. kötőjelezését.

Laczkó Krisztina

A *-féle*, *-fajta*, *-szerű* stb. önálló utótagok a magyarban, még akkor is, ha bizonyos fokig kimutatható rajtuk a nyelvi változás ténye, azaz a toldalékokhoz hasonló funkció megjelenése. Ennek ellenére utótag voltuk vitathatatlan, így a helyesírási ésszerűség azt tanácsolja, hogy a szótagszámlálási szabály alkalmazásakor külön tagként szerepeljenek, így például a *gerinccsatorna-szerű* mindenképpen kötőjeles, hiszen 3 tagból és 7 szótagból áll.

ÖSSZEGZÉS

Bősze Péter

Szabály: A képzőszerű utótagok külön szóösszetéti tagnak számítanak.

A 6 : 3-as szabályban ezeket önálló szóösszetéti tagként számoljuk, s természetesen a szótagszámlálásba is beletartoznak.